

אבל נבונים לא מצאתי.

ספר דברים פרק א : קבו לְכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנָבִנִים וַיִּדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֲשִׁימָם בְּרָאשֵׁיכֶם: וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּאמְרוּ טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת: וְאָקַח אֶת רָאשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וַיִּדְעִים וְאֶתְּנֶנּוּ אִתָּם רָאשִׁים עָלֵיכֶם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֵת וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם:

רש"י על דברים פרק א פסוק יג

ונבונים - מבינים דבר מתוך דבר זהו ששאל אריוס את ר' יוסי מה בין חכמים לנבונים חכם דומה לשולחני עשיר כשמביאין לו דינרין לראות רואה וכשאינן מביאין לו יושב ותוהה נבון דומה לשולחני תגר כשמביאין לו מעות לראות רואה וכשאינן מביאין לו הוא מחזר ומביא משלו:

וידועים לשבטיכם - שהם ניכרים לכם שאם בא לפני מעוטף בטליתו איני יודע מי הוא ומאיזה שבט הוא ואם הגון הוא אבל אתם מכירין בו שאתם גדלתם אותו לכך נאמר וידועים לשבטיכם:

רש"י על דברים פרק א פסוק טו

אנשים חכמים וידועים - **אבל נבונים לא מצאתי** זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה ולא מצא אלא ג' אנשים צדיקים חכמים וידועים:

העמק דבר על דברים פרק א פסוק יג

ונבונים. הן המה מחדשים בהלכה מדעת עצמם:

וידועים לשבטיכם. המה יראי ה' אשר באמת אין לאדם ידיעה ברורה מה בלב חבירו רק ממה שרואה שרוח הבריות נוחה הימנו מסתמא גם רוח המקום נוחה הימנו. ומי שיש בו י"ש דבריו נשמעין לבריות וכ"ז נכלל בוידועים לשבטיכם שראוים המה לכך:

רש"י הירש דברים פרק א

וידועים לשבטיכם: מי שאופיו ידוע לכם. הייתי יכול לבחון אותם בעצמי כדי לעמוד על חכמתם ובינתם, אולם אופיים המוסרי נודע רק מתוך חייהם והוא ידוע רק לאלה הבאים אתם במגע. משום כך אוכל למנות אותם רק על פי הצעתכם. "ידועים לשבטיכם" כולל את כל תכונות האופי המוסריות שיתרו פירט אותן בלשון "יראי אלהים אנשי אמת שנאי בצע" (שמות יח, כא); ואילו החכמה והבינה הנזכרות כאן הם הכשרון של "אנשי החיל" הנזכרים שם.

ליקוטי שיחות פרשת דברים.

ברש"י (א, יג): "נבונים: מבינים דבר מתוך דבר. זו היא ששאל אריוס את רבי יוסי, מה בין חכמים לנבונים. חכם דומה לשולחני עשיר, כשמביאין לו דינרין לראות רואה, וכשאינן מביאין לו יושב ותוהא. נבון דומה לשולחני תגר, כשמביאין לו מעות לראות רואה, וכשאינן מביאין לו מחזר ומביא משלו".

וצריך להבין הרי לעיל בפרשת תשא על הפסוק (לא, א-ב) "בצלאל בן אורי גו' ואמלא אותו בחכמה ובתבונה" פירש רש"י: "בחכמה: מה שאדם שומע מאחרים ולמד. ובתבונה: מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד". ואם כן קשה מדוע צריך רש"י לפרש ענין זה עוד פעם, ובתוספת משל, ובפרט שהמשל אינו מדויק שהרי הנמשל הוא "מבין דבר מתוך דבר" - "מתוך" דייקא - ואילו בנמשל הוא "מחזר ומביא משלו" - ולא מתוך הדבר שהביאו לו. ומה נוגע שר' יוסי אמר ענין זה כתשובה לשאלת אריוס?

והביאור בזה: כוונת רש"י היא לתרץ שאלה פשוטה, והוא איך שיך שבנוגע לבניית המשכן מצא משה אנשים נבונים - לא רק בצלאל אלא גם "כל איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה ותבונה גו'" - ואילו בנוגע לדיינים אומר משה "נבונים לא מצאתי"? והתירוץ הוא שישנם ב' סוגי נבונים: (א) נבונים שרק מרחיבים את הדבר - וסוג זה של נבונים היה נצרך עבור בניית המשכן שכל פרטי המשכן וכיליו היו "כתבניתם אשר אתה מראה בהר". (ב) אך עבור דיינים צריך סוג אחר בנבונים שלא רק שמרחיבים את הדבר שקיבלו אלא שמוסיפים עליו - "כשולחני תגר כו' מחזר ומביא משלו" - כדי לדון בכל הענינים שלא נתפרשו בתורה (ובטענות הבעלי דינים "שהיו ישראל טרחנים").

ספר מי השילוח - פרשת דברים

ואומר לכם בעת ההוא לא אוכל לבדי כו' הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים, כאשר ה' קרובים לכנוס לא"י והרגיש מרע"ה כי רצון הש"י הוא שע"י יהושע יכנסו לארץ והוא ה' רוצה שיתפללו ישראל לה' שאינם רוצים במנהיג אחר, וזה שרמז להם במאמרו לא אוכל לבדי כו' אף שמצינו שאח"כ בקש מה' שהוא יכניסם, ואומר להם כדי שיבינו שהוא צריך לתפלתם כעת, וזה הפסוק הוא פ' תשיעי מהתחלת הסדרה ובכל מקום בפ' התשיעי נמצא עומק שלא כפי פשוטו, וכמו שמבואר בפ' בלק, והם לא הבינו ואמרו טוב הדבר, וע"כ אמר אח"כ ואקח מאתכם אנשים חכמים וידועים כו' ואמרו חז"ל מה שלא הוזכר נבונים כי נבונים לא מצא וז"ש ונבונים לא מצאתי רומז כי לא מצא מי שיבין כוונתו, כי באם הבנתם את כוונתי והפלתם אולי הייתם מועילים בתפלתכם:

ספר תפארת שלמה על התורה - פרשת דברים

ואקח מכם ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידועים ואתן אותם ראשים עליכם וגו'. פרש"י ז"ל אנשים חכמים וידועים אבל נבונים לא מצאתי זו אחת מז' מדות שאמר יתרו למשה ולא מצא וגו' ע"ש. יש להעיר ולשום לב מהו שבח המדה הזאת של נבונים שבקש משרע"ה ולא מצא. הלא בחי' נבון הוא שמבין דבר מתוך דבר וכי זה קשה היה למצוא בדור המדבר שהיו דור דעה ולומדים מפי משרע"ה כל התורה כולה בע"פ. אך הנה אמנם זהו הדרך העולה לה' במדת אוהביו הצדיקים העובדים לפניו לנסותם בכל עת ולבחון את טוב לבבם כמ"ש (תהלים יא, ה) ה' צדיק יבחן. והבחי' והנסיון הוא לפעמי' ע"י שמעלה אותם ומנשאם למעלה ראש במדרגות העליונות בעבודתם לה' גבוה מעל גבוה ואעפ"כ המה ישמרו את חוקם בשפל ערכם ובענוות רוחם. לא יתנשאו ולא יגבהו ואינם מחזיקים טובה לעצמם. ובעיניהם אינם נחשבים לכלום וכמ"ש דהמע"ה (שם קיט, קיב) נטיתי לבי לעשות חוקיך לעולם עקב. ר"ל אע"פ שנטייתי לבי לעשות חוקיך ולקיים מצותיך אעפ"כ לעולם עקב. לעולם אני בעיני בבחי' עקב ושפל המדרגה. והנה בחי' הנסיון על אופן הזה הוא שמצינו בתורה ובמעלות הצדיקים בכל דור ודור. כמו שנודע המעשה מהבעש"ט זי"ע שפעם אחד הפציר מאד באחד מגדולי תלמידיו הוא הרב הקדוש הצדיק ר' מיכלי ז"ל אשר בני העיר מאחת הערים החשובות הפצירו מאד מהבעש"ט על ככה לומר לו לקבל הרבנות ולא רצה בשום אופן עד שכעס עליו הבעש"ט ואמר לו אם לא תשמע לדברי אלה הנה תדע כי אבדת עולמך בזה ובבא. והשיב לו אף אם יהיה נאבד ח"ו משני עולמים מ"מ לא אקבל שררות הרבנות עלי אשר לא נכון לי. אז ענהו הבעש"ט בשמחה ברוך אתה לה' וברוך טעמך זכאי חלקך בג"ע כאשר לא התנשא רוחך ולבך על כל דברי אלה כי אנכי אך לנסותך באתי לדעת את אשר בלבבך להטיבך באחריתך. והנה זה הדבר שמצינו בתורה בנסיונות של א"א ע"ה שעלה מעלה עד שלבסוף כתיב.

הוא שהכתוב משבח (דה"א י"ב לב), ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל. היינו, שהם המבינים בדעתם, במקום הראוי ועת הראוי לעשות או לא, ולכוון ההלכה הכל במקומה. וזה פירוש הפסוק, אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות, דהיינו, שמשה רבינו ע"ה לימד דעת את ישראל, איזה דבר לעשות או שלא לעשות גם במעשה הטוב, ודו"ק.